

Követés

Egy nyomozás krónikája

*„Mind jól tudjuk, egy holttest
történetet rejt magában.”*

(Geoffrey Hartman)

*„Hagyjon már békén ezekkel
az időre vonatkozó kérdések-
kel! Nincs semmi értelmük.”*

(Beckett: Godot-ra várva)

A Vigszínház felé indultam el a Pannónia utcából, mondta Gizi anyámnak, a Körútnál ágyúk voltak, az egyik a színház bejáratánál, befordultam a Sziget utcába. Gizi a Szabadság tere akart visszajutni, mondja anyám.

Az ablakokból nem szűrődik ki fény. Néhányan a körút felé rohannak, a Pozsonyi út felől géppisztolysorozatok. A Katona József utca sarkán egy csoportot kísér három géppisztolyos nyilas. Gizi át akar menni a másik járdára, az egyik nyilas karon ragadja, belöki a sorba. Gizi a vörös keresztet karszalagjára mutat, előveszi az igazolványát. Két idős férfit is mellé állítanak. A többiek már a Pozsonyi út felé terelik. Az egyik férfi legyint, a nyilas parancsára a csoport után indul. Gizi azt mondja a géppisztolyosnak, vezesse a parancsnokához, diplomáciai igazolványt sértett meg, ezért felelnie kell neki, a mellette álló férfit kell a svájci követségre vinnie Karl Lutz alkonzul úr utasítására, Karl Lutz úr délután tárgyal Sédely Gyula vezérőrnaggyal, a nyilaskeresztes városi rendőrkapitánnyal, mondja a fiatal nyilasnak, Lutz úr a rendőrkapitány úr engedélyével intézkedik.

A nyilas a felettese után siet.

Gizi belöki az idős férfit a csillagos ház kapuján, ahonnan kivezették. Két géppisztolysorozat csapódik be mellette a házfalba. A nyilas futva jön vissza. Gizi azt mondja, nem tudja, mi történt az idős férfival. A nyilas elvezeti, utoléri a Pozsonyi út felé tartó csoportot. Elöl nyilas karszalagos főhadnagy. Gizi megmutatja az igazolványát. A főhadnagy nem az igazolványt, Gizit nézi. Magas, karcsú, az állán sebhely, a köpenye kifogástalan, fehér bőrkesztyű, a derékszíján pisztolytáska. Tiszteleg Gizi előtt. Visszaadja az igazolványát. Kegyed, nagyságos asszonyom, ugyebár zsidó, mondja. Gizi nevetve tiltakozik. Kérem, mondja a főhadnagy, ne szíveskedjék színjátékot játszani, kegyed zsidó, a fajtisztságot a mi családunkban az első tekintetből megismerjük.

Gizin sötétkék svájcisapka van. Jobb kezével hátralandó a füle mögött a válláig érő haját, aztán újra a főhadnagy elé tartja a diplomáciai igazolványt. A tiszt nevet. Nagyságos asszonyom, ismétlem, vannak dolgok, amiket az ember megérez. Int a fegyvereseknek. A menet továbbhalad. A főhadnagy az egyik közeli házba irányítja Gizit. A kapun nyilaskeresztes tábla. Az alagsorban a felirat szerint pártiroda. Szoba-konyhás lakás. A tiszt bevezeti a szobába. Lehúzza a fehér bőrkesztyűjét. Lecsatolja a derékszíját, az egyik székre helyezi. A falon bekeretezve Szálasi Ferenc arcképe.

Szíveskedne nagyságos asszonyom levetni a ruházatát!

Gizi leveszi a háromnegyedes bundáját. A főhadnagy leveszi a köpenyét. A zubbonyán hat kitüntetés. Gizi felismeri a német vaskeresztet.

Ha óhajtja, nagyságos asszonyom, elfordulok, amíg megszabadul a ruházatától, ne aggódjon, éjfélre a svájci konzulátusra érhet.

A főhadnagy elfordul.

Gizi a pisztoly után nyúl. A főhadnagy megérzi, Gizire veti magát. Gizi homlokon lövi. Kétszer húzza meg a ravaszt. Felveszi a bundáját. Megigazítja a vöröskeresztes karszalagot. Az utca üres. A Duna-part felől géppisztolysorozatok. A Margit hídnál az ágyúk a zuhanórepülésben érkező bombázókat lövik. A szomszédos házak égnek. Gizi egyik kapualjtól a másikig oson. Elér a Szabadság térre. Az Idegen Érdekeket Képvisező Osztály épületének kapujában rendőrőrszem. Az irodában csak egy gépírónőt talál. Huszonöt éves lehet. Vastag keretes szemüveg. Rémülten ül egy sarokban. Gizi ismeri, tudja, hogy két éve érkezett egy svájci faluból, magyarul is egészen jól megtanult, most mégis azt kéri, beszélhetnének-e németül. Talán a rémület miatt, gondolja Gizi. Lutz úr már nem tud átjutni Budáról, Feller követségi titkár urat bízta meg, hogy intézkedjen, de az ő autóját feltartóztatták a nyilasok, látta az ablakból, hogy magukkal vitték.

Gizi a mosdóba megy. Benedvesíti a halántékát. Az irodaszekrényben talál konyakot. Megkérdezi a gépírólányt, kér-e, a lány rázza a fejét, Gizi az üvegből iszik. Leül egy karosszékbe, nézik egymást, nem szólalnak meg.

Gizi feláll, tárcsázza Lutz budai szállásának a számát. Női hang azt feleli, hogy a konzul úr most nem tud a telefonhoz jönni. Gizi Gertrúdot kéri. Jaj, drágám, de jó, hogy hallom... Gizi a szavába vág, arra kéri, azonnal mondja meg Karlnek, hogy a nemzetközi gettóban, a Szent István parkban, a Tátra utcában, a Pannónia utcában nyilas rohamcsapatok a Duna-partra viszik a svájci védett házakból is az embereket, azonnal oda kell menni.

Gertrúd azt mondja, hogy szól a férjének, Gizi maradjon a telefontól, rövidesen visszahívják.

De te jól vagy drágám, ugye?

Remekül vagyok.

Nagyon szépen beszél németül, asszonyom, szólal meg végre a lány.

Gizi úgy látja, hogy nyugodtabb, talán attól, hogy nincs egyedül. Elmondja, hogy neki is, a kishúgának is német Fräuleinje volt. Az apánk nagyon szigorúan vette a nyelvet. Mindig azt mondta, hogy nyelvek nélkül sohasem lett volna belőle az, aki lett.

És mi lett belőle?

Tudós volt.

Német nyelvben talán?

Nem, klasszikafilológus volt.

A gépíró nő azt mondja, hogy a Gizella nagyon szép név, olyan exkluzív. Nevet, amikor kimondja, hogy exkluzív, Gizi úgy érzi, talán azt akarja bizonyítani, hogy nem járatlan az olyan körökben, amilyenről most hallott, azt is megkérdezi, hogy a kishúgának is ilyen szép neve van-e...

Erzsébet, mi Bözsikének hívjuk.

És Bözsike hol van most?

Gizi addig nézi a gépírónőt, amíg az arcán újra meglátja a rémületet. Feláll. A lány is feláll.

Gizi újra telefonál. Újra Gertrúd veszi fel a kagylót. Kicsit várnod kell, Karl Giorgio Perlasca úrral tárgyal, tudod, ő az olasz, aki spanyol diplomatának adja ki magát, és itt van Daniellson úr is, a svéd követ. Valami nyilatkozatot fogalmaznak.

Gizi azt mondja a gépírónak, hogy az alkonzul úrtól azt az utasítást kapta, üljön a követségi kocsiba, és azonnal menjen át hozzá.

És velem mi lesz?

Itt várjon. Rendőri védelem alatt van az épület. Hamarosan vége. Nyugodjon meg.

Karl Lutz ezen az éjszakán írja a naplójába: „A háború elérte a budai házunkat is. A detonációktól a brit követség minden ablaka szilánkokra tört. Most kezdődik számunkra is a legsötétebb időszak. Először a férfiakat utasítom, hogy takarítsák el a lépcsőházból az üvegszilánkokat. Charles sofőrömmel én is munkához látok. Charles most érkezett a Szabadság térről. Azt a

szép szőke asszonyt hozta, akit még novemberben ismertünk meg. Ő is segít. Kilószám töltjük az egyik vödört a másik után üvegcserepekkel. A környéken újabb robbanások. Az asszonyoknak és a gyerekeknek megparancsolom, hogy menjenek le a pincébe. Őt rendőrnek, akit a biztosításunkra rendelték ide, a szőnyeget, a kárpitozott bútorokat és egy élelmiszeres fémszekrényt kell a pincébe cipelniük. Egy küblis WC-t is el kell érünk szükség esetén és egy mosdót. A pincét bor tárolására használták, harmincöt centis betonmennyezettel van megerősítve.”

Egyedül kíván maradni a dolgozószobának berendezett helyiségben. Gertrúd és Gizi nem mennek le a pincébe, de Lutz megkéri a feleségét, hogy hagyja magára. A falon tükör. Az érzéseivel ellentétesen, nyugodtnak látja az arcvonásait. Bal keze hüvelykujját a jobb keze pulzusára helyezi, számol, hetvenhatos pulzust mér, ez is meglepi. Daniellson és Perlasca határozottak, szinte katonaként viselkednek, gondolja. Wallenberg körültekintő, a legszörnyűbb helyzetekben is elegánsan intézkedik. Lutz irigyli a katonás határozottságot is, a világfiás könnyedséget is. Nézi magát a tükörben. Csak egy szokványos tisztviselő vagyok, gondolja, a szemüveg mögött kifejezéstelennek látja a tekintetét, ettől elmosolyodik, mosollyal az arcán elégedettebb önmagával.

Gertrúd bejön, ne haragudj, drágám, de Walter Rüfenacht, a bécsi főkonzul óhajt veled beszélni.

Három napja senki sem érdeklődik Svájcból, Lutzot meglepi, hogy valaki kíváncsi rá. Megköszöni a bécsi főkonzul érdeklődését, azt mondja, hogy a körülményekhez képest jól van, de Budapest szörnyű napokat él át, a németekkel szövetséges nyilas fegyveresek ezrével gyilkolják a zsidókat, a katonaszökevényeket, mindenkit, akit megbízhatatlannak tartanak, azt a hírt kapta, hogy a rohamcsapatok a gettó felgyújtására készülnek, ezt még a német katonai parancsnokság is ellenzi, de nem tudja, megakadályozható-e. Isten kezében vagyunk, mondja Walter Rüfenacht, sietve elbúcsúzik.

Lutz az ablakból látja, hogy a Duna túlsó partján ég a város. Követhető a német tankoszlopok a még ép hidakon. Legutóbb az év elején járt Rüfenachtnál, amikor megszakította berni útját Bécsben. Walter fiatalon verseket írt, mondta Gertrúdnak, remek hivatalnok lett belőle, de mindig a művészetről próbált beszélgetni. Veled is?, kérdezte Gertrúd. Képzeld, velem is.

Álltak a konzuli iroda ablakánál. Walter Rüfenacht kimutatott Lessing szobrára, és büszkén mondta, látod, Karl, a német kultúra telehintette a világot nagy szellemekkel. Lutz bólintott, restellte, hogy Lessingnek éppen csak a nevét ismeri, azt mondta, és tudod, Walter, telehintette a világot azokkal a szellemekkel, akiket el is üldözött Németországból. Rüfenacht az íróasztal fiókjából kivett egy újságot, értem, kire céloz, mondta, látod, Thomas Mann azt nyilatkozta, hogy az évszázados német művészet szelleme segíthet legyőzni azt a szörnyállamot, ami Németországból lett.

Lutz most arra gondol, hogy Rüfenacht irodájában nem Thomas Mann jutott az eszébe, habár fiatal korában két regényét is olvasta.

Látja az ablakból a Nyugati pályaudvar égő kupoláját is.

Talál az asztalfiókban egy tubus gyógykenőcsöt. Leveti a zakóját, meglátja a nyakkendőjét, kigombolja az ingét, csak a bal kezét bújtatja ki belőle, jobbával kenőcsöt ken a bal vállára. Amikor az üvegcserepekkel teli vödörök cipelésében segített, meghúzódott egy izom. Leül az egyetlen székre. Kihúzza az íróasztal legalsó fiókját. A mozdulatáról újra Walter Rüfenacht jut az eszébe, miközben az íróasztalából kihúzta az oda rejtett újságot. Angol hírlap lehetett, német újságban biztosan nem jelent meg Thomas Mann nyilatkozata.

Kiterít az asztalon egy térképet. Még a Budapestre érkezését követő hetekben kereste fel az Idegen Érdekeket Képvisező Hivatal egy fiatal munkatársa. Nem sokkal később váratlanul visszarendelték a fiatalembert Zürichbe. A búcsúlátogatáson egy nagy borítékot nyújtott át. Térkép van benne, ő készítette, kéri az alkonzul urat, ha lesz rá ideje, tanulmányozza át. Lutz rögtön ki akarta nyitni a borítékot. Most ne, kérem, várjon egy-két napig, akkor én már nem leszek Budapesten.

Hivatalos jelentés?

Ó nem, alkonzul úr, a Zürichi Egyetemen benyújtott disszertációm egyik melléklete.

Rokonszenves, csendes, szerény, gondolta Lutz. Sajnálom, hogy eltávozik, mondta. Néhány nap múlva kibontotta a borítékot. Valóban térkép volt benne. Európa országai. A szovjet nagy vörös folt. A többi ország különböző színű. Mindegyiken évszám.

Olvassa a térképhez mellékelte szöveget. Az íróasztal alsó fiókjába rejti. A következő években néhányszor előveszi. Ilyenkor mindig magára zárja az ajtót.

Az európai országok területére írt évszámok különbözőek. A hasonló évszámokkal rendelkező országok hasonló színűek. Az első országcsoport: 1950. A második: 1960. A harmadik: 1980. A negyedik: 2000. Az első csoport: Szovjetunió, Lengyelország, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Bulgária. A második: a balti államok, Románia, Magyarország. A harmadik: Hollandia, Belgium, Franciaország, Görögország. A negyedik az északi meg a déli országok és a francia–olasz Svájc.

Lutz olvassa a mellékelte feljegyzést.

A fajelmélet egyik meghirdetője a tizenkilencedik században Vacher de Lapouge. Szerinte Európa elpusztul, ha a betolakodók, a rövid fejű nem germánok kiszorítják a hosszú fejű germánokat. Azt írta, hogy a XX. században milliók pusztítják majd egymást koponyaindexük akár egy- vagy kétfoknyi eltérése miatt. Gobineau szerint az árja törzsek teremtették meg az európai

civilizációt. A fejlődés mindig megtorpant, amikor az árja vér elfáradt. A fajtisztaság a sikeres történelem biztosítéka. Az árja fajnak ezért van történelmi küldetése, ez a germán világbirodalom. Rosenberg ezt hirdeti, Hitler ezt akarja megvalósítani. Az első lépés az antigermán zsidó világ-összeesküvés letiprása, a zsidó faj megsemmisítése. A fajelmélet megalapozza a népirást. Ezt készíti elő a múlt hónapi wansei konferencia. A további lépések az északgermán világbirodalom ellenségeinek rabszolgasorsa, a nem ellenségek különböző fokozatú beolvasztása.

Lutz visszaemlékszik, hogy meglepte a fiatal követségi munkatárs váratlan áthelyezése. Hullámos szőke haj, dús, világos szemöldök, kék szempár, kissé görnyedt testtartás. Lutz visszaemlékezik arra is, hogy 1942-ben Zürichben érdeklődött a fiatalemberről. Annyit mondtak csak, hogy már nincs külügyi szolgálatban, visszatért a tudományos pályára. Önszántából?, kérdezte Lutz. Erről dr. Rothmund úr, az idegenrendészet főnöke adhat felvilágosítást, volt a válasz.

Naplója tanúsága szerint 1942 februárjában, amikor a borítékot átvette, azt jegyezte fel, senkinek se beszélni róla, Gertrúdnak se. Amikor először hallott a wansei konferenciáról, azt írta a naplóba, hogy mióta voltam vak, mióta vagyunk mindannyian vakok? 1944. november 15-i feljegyzés: ma újra kint jártunk az Óbudai Téglagyárban. Sikerült sok embert védelem alá helyezni. Az jó ideje biztos, hogy Hitler elvesztette a háborút, és a germán világbirodalom terve megvalósíthatatlan. És ha mégis sikerült volna neki?

Kopognak. Lutz visszateszi a borítékot is, a naplót is az alsó fiókba.

Sosem hittem volna, hogy kibírom, amiben részünk volt, mondta egyszer anyám, de amiben a Gizinek része volt, azt biztos nem bírtam volna ki, holott, folytattam én anélkül, hogy helyeslő szavakat kerestem volna arra, amit anyám mondott, holott, mondtam, Gizi nem gyalog, hanem katonai autóval tette meg az utat Hegyeshalomig. Gizi tekintete, amikor erről beszélt, olyan volt, mintha mesét mondana, de inkább azt mondanám, olyan volt a tekintete, mint aki tudja, hogy amiről beszél, csak egy mesében történhet meg.

A nemzetközi gettó házaiban sorakoztatják a védlevéllel rendelkezőket, mondja Gizi Karl Lutznak, a nagy gettóba vagy a Duna-partra hurcolják őket. Telefonálnod kellene, drágám, Sédey vezérőrnagynak, mondja Gertrúd. Lutz nem telefonál, kiszól a sofőrnek, Charles, kérem, mégis volna még egy utunk, felveszi a bundáját, Gertrúd is, Gizi is felveszik a bundájukat, a sofőr felcsatol egy pisztolytáskát.

A fekete Pacard lépésben halad át a Lánchídon. Hátizsákkal, bőrdöggel a kezükben vándorolnak át az emberek a pesti oldalról a harcokcsik, a sisakos SS-katonák, a honvédek között. A híd közepén két nyilas karszalagos tiszt-helyettes megállítja a Pacardot. Charles a svájci zászlóra mutat. Karl Lutznak elő kell vennie az igazolványát. Gertrúdnak is, Gizinek is. A Gersham-palota

felső emeleiteit elsöpörte a bombatámadás. Az Akadémia ablakai betörték. A Parlamentnél hat harcokosi. Újabb igazoltatás. Az egyik géppisztolyos nem lehet több tizennégy évesnél. Milyen kedves arca van, mondja a hátsó ülésen Gertrúd Gizinek. A géppisztolyos fiún félrekapott tiszti sapka. Fegyverét Karl Lutzra szegezve követeli az igazolványt. Lutz megkérdezi tőle, beszél-e németül. Beszél. Hol tanult? A kőszegi hadapródiskolában, de a szülei is tartottak mellette Fräuleint. Lutz megkérdezi, mire való még a küzdelem. A hazáért harcolunk, mondja a fiú. Elhagyják a Kossuth teret, befordulnak az Alkotmány utcába, onnan a Honvéd utcába.

Elhagyott tüzérségi szekerek mellett mozdulatlanul álldogálnak a lovak.

A Margit hídnál két magyar boforclöveg a Nyugati pályaudvar felé tüzel. A kerekek mellett két holttest.

A Tátra utca 5/A-ban a csengetésre bőrkabátos férfi nyitja a kaput. Nem visel sárga csillagot, nem zsidó, ő a házparancsnok. Egy órája tizenöt embert vittek el a nyilasok a Duna-part irányába, mondja, két kisgyereket tudtam elbújtatni, találmra választották ki a tizenötöt, asszonyok is voltak közöttük.

Gertrúd lefényképezi a házparancsnokot. A Lánchídon is készített fotókat, a Parlament előtt is.

Lutz úgy érzi, mindazt látta és hallotta már, amit lát és hall, minden ismétlődik, az is, amit érez és gondol, az is, ahogy Charles mint katona a feljebbvalójára pillant rá, ahogy ő a szemével int Charles-nak, hogy forduljon be a Pannónia utcába ott, ahol Gizi kéri, az is, hogy körülöttük kiürül az utca, zúgnak felettük a zuhanóbombázók, az ismétlődés történik meg, az is, hogy a Pannónia utca 36. előtt nyilas géppisztolyosok embereket sorakoztatnak, nyilas karszalagos honvédszászlós adja ki a parancsokat, pisztolyával a levegőbe lő, bekecses, katonás tartású férfi áll előtte, az is ismétlődik, ahogy Lutz kiszáll az autóból, hogy utasítja Charles-t, hogy vigyázzon az asszonyokra, ahogy Gertrúd a fényképezőgépe után nyúl, és ahogy Gizi figyelmezteti Gertrúdot, jobb, ha most nem készít fényképeket, az arcokat is annyiszor látta, a felsorakoztatottak arcát, holott sohasem találkozott még ezekkel az asszonyokkal, gyerekekkel, idős férfikkal, akik hármassorban állnak a géppisztolyosok között, miközben a nyitott kapun látható, hogy más asszonyok, gyerekek és férfiak még a lépcsőkön tolonganak, valahol a harmadik vagy negyedik emeletről lövéseket hall, egymásra torlódnak az emberek, az utcán már ötvenen is lehetnek, a lépcsőházban talán kétszer-háromszor annyian, ami éppen történik, egy óra múlva megismétlődhet, felmutatja diplomataigazolványát, követeli a zászlóstól, hogy azonnal fordítsa vissza a menetet, a házparancsnok Lutzhoz lép, tiszteleg, azt mondja, a rendelkezések szerint ő felel a védettséggel biztosítottakért, hat nem zsidó család is lakik a házban.

Charles Lutz mellé lép. Kicsatolja a pisztolytáskáját.

Gertrúd mégis fényképeket készít.

Lutz megkérdezi a házparancsnokot, működik-e a házban telefon. Nem működik. Lutz azt mondja a zászlósnek, hogy a főváros rendőrparancsnokától jön, magasabb parancs van arra, hogy a külföldi követségek védeltsége alatt álló épületek lakói a házakban maradnak, értse meg, mondja, ilyen időkből gyorsan eléri a felelősségre vonás, nem szólva a megtorlásról, amit a harci helyzet rövidesen magával hoz.

Gizi fordít. Élesebb a hangja, mint Lutzé. Lutzot meglepi a zászlós bizonytalansága. Gizi azt mondja a zászlósnek, a konzul úr azt mondta, hogy felvételeket készítettek, és ha nem engedi vissza az embereket a házba, azonnal a legfelsőbb parancsnokságra mennek, bemutatják a fényképeket, azonban ha az emberek visszamehetnek, akkor a konzul úr hajlandó a helyszínen megsemmisíteni a filmanyagot.

Szótlatlanul mennek vissza a házba a felsorakoztatott emberek.

Gizi elkéri a fényképezőgépet Gertrúdtól, kiveszi a filmet, a legközelebbi kanálisba tapossa.

A házparancsnok irányítja az embereket.

Charles visszakapcsolja a pisztolytáskáját.

Gizi azt mondja Lutznak, hogy keres valakit, öt perc múlva visszaér. Átpréseli magát a bejáratnál egymáshoz szorult embereken. Gertrúd belekarol Lutzba.

Tíz perc múlva Lutz bemegy a házba Gizi után.

Jobbra lépcsőkanyar. Balra lejárát a pincébe. A gyerekek a falhoz szorulnak, az öregek a lépcsőkön ülnek. A házparancsnok rendelkezik, mindenki menjen vissza a korábban elfoglalt helyére, akiknek a lakásokban jutott hely, oda, akik a pincében voltak, vonuljanak a pincébe. Lutz megkéri, kiáltsa Gizi nevét. A kiáltásra mások is kiáltozni kezdenek más neveket. A házparancsnok próbál utat törni Lutz számára. Elérik az első emeletet. Lutz is kiáltja Gizi nevét. A második emeleten is. Felmennek a negyedik emeletre, visszajönnek. Lutz néha belenéz egy szempárba. Néha megsimítja egy gyerek fejét. Lemennek a pincébe. A házparancsnok zseblámpával világít. Lutz a karfába kapaszkodik. Csend van a pincében. A csend segíti, hogy megérezze a tér kiterjedését. A csend mintha beleütközne a falakba, bepréselődne a résekbe. Hatalmas lehet a pince. Testekre lép. Arra gondol, hogy ide kellett érkeznie, a létezés mélyére, hogy megértse, hová jutott. Mintha a világ arca lett volna a sötétség, írja majd a naplójába akkor, amikor alámerültem benne, nem tudtam volna így meghatározni, de most már tudom, az volt a világ arca, ami abból a láthatatlanságból meredt rám.